

ترکان

و

بررسی تاریخ، زبان و
هویت آنها در ایران

حسن راشدی

تهران ۱۳۸۶

راشدي, حسن, ۱۳۳۳-
ترکان و بررسی تاريخ, زبان و هويت آنها در
ایران/ حسن راشدي. - تهران: اندیشه نو,
۱۳۸۵
۳۱۵ ص.

ISBN: 964-6741-81-9

فهرستنویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
کتابنامه: ص. [۳۰۷] - ۳۱۵, همچنین به صورت
زیرنویس.

۱. ترکان - - ایران - - تاريخ. ۲. زبان
ترکی - - ایران - - تاريخ. ۳. زبان ترکی
آذربایجانی - - ایران - - تاريخ. الف. عنوان
۲. ۴ رت / ۷۲ DSR
۹۵۵ / ۹۷۹۷

کتابخانه ملی ایران

نام کتاب: ترکان و بررسی تاريخ, زبان
و هويت آنها در ایران
نویسنده: حسن راشدي (مدرس زبان ترکی
آذربایجانی دانشگاه)
حرفچینی: خانه نشر اورخون - ۳۸۲۱۸۴۰ -
۰۲۶۲

صفحه آرا: زینب محمدخانی

طراح: مهیار علیزاده (آیخان)

محل چاپ: تهران

سال چاپ: ۱۳۸۶

ناشر: " اندیشه نو " تهران- میدان انقلاب
، اول کارگرشمالی، پاساژ فیروز، طبقه دوم،
تلفن: 66427371

تیراژ: ۲۲۰۰ جلد

شابک: 964-6741-81-9

فهرست

مقدمه	5
باشلانیش	12
تحریر تاریخ	Error! Bookmark not defined.

- بازگشت به خویشتن **Error! Bookmark not defined.**
 رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز . **Error!**
Bookmark not defined.
 چشم انداز آتی ناسیونالیسم قومی در آذربایجان ایران
Error! Bookmark not defined.
 الف- عوامل مؤثر بر شکل گیری ناسیونالیسم قومی **Error!**
Bookmark not defined.
 ب- وضعیت ناسیونالیسم قومی در آذربایجان **Error!**
Bookmark not defined.
 ج- ایدئولوژی قومی **Error! Bookmark not defined.**
 د- پایگاه اجتماعی و شیوه های طرح مطالبات قومی **Error!**
Bookmark not defined.
 ۱- نخبگان و فعالان قومی **Error! Bookmark not defined.**
 ۲- دانشجویان و تحصیل کردگان **Error! Bookmark not defined.**
 ۳- توده های اجتماعی **Error! Bookmark not defined.**
 نتیجه گیری **Error! Bookmark not defined.**
 واقعیت های تاریخی و بافت جمعیتی کشور .. **Error! Bookmark not**
defined.
 کسروی و تحریف های او **Error! Bookmark not defined.**
 ترکان و زبان ترکی در آئینه تاریخ و ادبیات **Error!**
Bookmark not defined.
 فارسی دری، زبان مهاجر یا بومی در ایران؟ **Error!**
Bookmark not defined.
 سیمای ترکان در آثار شعرای فارسی گوی و مورخین مشهور
Error! Bookmark not defined.
 چهره ترکان از نظر ژنتیکی **Error! Bookmark not defined.**
 اهمیت زبان ترکی در ایران در قرون گذشته از دید مورخین،
 سیاحان و دیپلمات های خارجی **Error! Bookmark not defined.**
 در ذکر شمه ای از شمایل و فضایل خاصه پادشاه جمجاه
 خلدالله ملکه و سلطانه **Error! Bookmark not defined.**
 دغدغه ناسیونالیست های افراطی . **Error! Bookmark not defined.**
 آذربایجان تاریخی و محدوده آن از نظر مورخین **Error! Bookmark**
not defined.
 جمهوری آذربایجان و بحث بر سر این نام . **Error! Bookmark not**
defined.
 ایران و ما **Error! Bookmark not defined.**
 آذربایجان و ایران **Error! Bookmark not defined.**
 منابع مورد استفاده **Error! Bookmark not defined.**

بو کیتابی،

۵۱ یاشیما اۇلارکن، الیمی مزار

داشینا قۇیاندا

اۇزومو ۵-۶ یاشلی کیچیک بیر اوشاق
ساندیغیم حالدا باشیمی محبت قاینای
ساییلان قوجاغینا قویغدوغوم ایلیری
خاطرلایاراق آنا دویغولارینی بوتون وجودوما
هۇیدوران و ۳۵ یاشیندا آرزولاریچگی سۇلان
آنامین پاک و موقدس روحونا اتحاف اندیرم!

مقدمه

تاریخی که ما امروز از آن به عنوان تاریخ ایران نام می‌بریم و در مدارس و دانشگاه‌های کشور تدریس می‌شود، عموماً تاریخی است که اساس و پایه آن بیشتر از زمان به حکومت رسیدن رضاخان و در ادامه حاکمیت خاندان پهلوی، به دست پرورش یافتگان مکتب باستانگرایی این دوران بنیان‌گذاری شده است که آنرا می‌توان «تاریخ پارسیان» نامید.

چرا که مبدأ این تاریخ نه از زمان تشکیل حکومت‌های بومی در سرزمینی که امروز ایران می‌نامیم، بلکه از زمان به حکومت رسیدن هخامنشیان که بنیان‌گذاران تاریخ پارسیان هستند شروع می‌شود؛ چنانچه در زمان محمدرضا پهلوی که باستانگرایی دوران پهلوی مراحل تکاملی خود را طی می‌کرد مبداء تقویم ایران از هجری شمسی که مبداء اسلامی داشت به شاهنشاهی، که مبداء حاکمیت کوروش هخامنشی پادشاه پارس در ۵۵۰ قبل از میلاد را می‌رساند تبدیل شد!¹

¹ - در سال ۱۳۵۵ هجری شمسی، از طرف حکومت محمدرضا پهلوی به جای هجری شمسی، تاریخ شاهنشاهی با سال ۲۵۳۵، مبداء سالشمار ایران شد که عمر این تاریخ به دو سال نیانجامید و بعد از انقلاب اسلامی مجدداً مبداء هجری شمسی، مبداء تاریخ ایران قرار داده شد.

گرچه اسنادی که در دست است و با موجود بودن کتیبه‌های زیادی که به زبانهای سومری، ایلامی، اورارتویی و ماننایی نوشته شده است می‌رساند که حدود ۴۰۰۰ الی ۴۵۰۰ سال قبل از حاکمیت هخامنشیان و سکونت اقوام مهاجر آریایی در سرزمینی که ایران می‌نامیم، حکومت‌های مقتدر بومی در این مناطق حاکمیت داشتند و اولین تمدن بشری هم به وسیله سومریان که زبان التصاقی داشتند به بشریت هدیه شده است،^۱ لکن تاریخ نویسان دوران پهلوی به جای پرداختن به تاریخ ۷۰۰۰ ساله ایران، همواره از تاریخ ۲۵۰۰ ساله نام برده و آنچه که مربوط به زمانهای پیش از حکومت هخامنشیان است به عنوان «حوادث پیش از تاریخ»، آنهم به اختصار یاد کرده‌اند!

در تاریخ ۲۵۰۰ ساله نیز جایگاه و مقام اصلی به دولتهای هخامنشی و ساسانی قبل از اسلام داده شده و از حکومت‌های ۱۴۰۰ ساله بعد از حاکمیت اسلام نیز، حکومت کوتاه مدت سامانیان، که فرمانروایی مناطق افغانستان و تاجیکستان امروزی را به عهده داشتند و هیچوقت بر مناطق مرکزی و اصلی ایران حکمرانی نکردند ولی به زبان دری (فارسی دری) صحبت می‌کردند در اولویت قرار گرفتند!

^۱ - سومریان اولین مخترع خط غیرتصویری میخی و مبتکر بسیاری از تمدنهای دیگر از جمله تقسیم زمان، کتاب و کتابخانه و مدرسه، اهلی کردن حیوانات، ساختن ارابه، سکه زدن، سند نوشتن، قانونگذاری، ریاضیات، پزشکی، نجوم، موسیقی و دیگر علوم بودند. (از ویل دورانت، کتاب «تاریخ تمدن» جلد ۱، ص ۱۹۱، ترجمه مترجمین، چاپ ششم، نسخه CD شده).

تاریخ نویسان دوران پهلوی که با افکار ناسیونالیستی افراطی و با حمایت رضاخان شروع به تدوین تاریخ جدید ایران کردند، تاریخ ایران را تنها در موجودیت قوم پارس خلاصه کرده و وجود ملل و اقوام غیرپارس در ایران را به انحاء مختلف انکار می‌کردند! آنها افراط گرایی در ناسیونالیسم را به باور دینی مردم هم سرایت داده به تحقیر دین اسلام و حمایت از زرتشتیگری پرداختند که دینی به مراتب عقب مانده‌تر از دین اسلام بود.¹

در کتابهای تاریخ ایران که در مدارس و دانشگاهها تدریس می‌شود، امرای سامانی قرن چهارم هجری به علت دري زبان بودنشان، ایرانی، ولي غزنویان، سلجوقیان و دیگر امپراتوران ترک که علاوه بر حاکمیت مناطق تحت نفوذ سامانیان کلیه مناطق ایران امروزی تا آسیای صغیر را اداره می‌کردند و مراکز حکومتی آنها غزنه، شهر ری، اصفهان، همدان و دیگر شهرهای امروزی ایران بوده بیگانگان نامیده می‌شوند!

در حالی که اگر مشترکات زبانی سامانیان با هموطنان فارس زبان امروزی دلیل بر ایرانی نامیدن سامانیان است، مشترکات زبانی غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان و دیگر امپراتوران ترک با ترکان امروزی ایران نیز به همان دلیل، برهان محکمی است بر ایرانی بودن این امپراتوران.

1- حمایت از زرتشتی‌گری و تحقیر دین اسلام در این دوران را در آثار روشنفکران بسیاری چون عارف قزوینی، عبدالحسن زرینکوب و دیگر باستان‌گرایان می‌توان مشاهده کرد. (جهت اطلاعات بیشتر به کتاب «باستانگرایی در تاریخ معاصر ایران» اثر رضا بیگدلو، انتشارات مرکز مراجعه شود.)

لاکن اگر مناطق تحت حاکمیت سامانیان را جزء اراضی ایران فرض می‌کنیم و همین عامل دلیل بر ایرانی بودن آنها در نظر گرفته می‌شود، سلاطین ترک به مراتب بیشتر از سامانیان بر اراضی ایران حاکمیت داشتند، چنانچه سامانیان هرگز حاکمیت بر مناطق جغرافیایی سیاسی ایران امروزی نداشتند در حالیکه غزنویان علاوه بر حاکمیت مناطق تحت نفوذ سامانیان، پاکستان و هندوستان امروزی، مناطق مرکزی ایران امروزی تا اصفهان و ری را هم اداره می‌کردند و سلجوقیان هم از غرب چین تا آسیای صغیر و بیزانس را در حاکمیت خود داشتند و مراکز حکومتی و پایتخت خود را هم شهر ری، اصفهان و همدان قرار داده بودند. حال با در نظر گرفتن مؤلفه‌های فوق، باید پرسید کدامیک از حکومت‌های هزار ساله اخیر ایران، از زمان سامانیان، غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان تا پایان قاجاریه ایرانی تر بوده‌اند؟!

علاوه بر اینها، آنچه که در کتاب‌های تاریخ مدارس و دانشگاه‌ها بیشتر به چشم دانش‌آموز و دانشجو می‌خورد جمله «سبکتکین غلام ترکی بود در دربار سامانی»¹ است! اما از منسوبیت آدم بیسواد و تیمارگر اسب

¹ سبکتکین امیرزاده ترکی بود که به همراه خانواده خود در ۱۲ سالگی اسیر طایفه دیگری از ترکان می‌شود و بعد از چهار سال اسارت به خاطر هوش و ذکاوتش در اختیار آلپتکین ترک از امرای سامانی قرار می‌گیرد و داماد وی و سپس سر سلسله غزنویان می‌شود. سبکتکین پدر سلطان محمود غزنوی است (جهت اطلاعات بیشتر به کتاب «تورکلرین تاریخ و فرهنگینه بیر باخیش» اثر دکتر جواد هیئت ص ۱۰۶ مراجعه شود).

دوره قاجار که بعدها اولین شاه دیکتاتور خانواده پهلوی ایران شد به ملت یا قوم «خاص» حریفی به میان نمی‌آید!

همچنین در کتابهای درسی دانش‌آموزان و دانشجویان نه تنها به چگونگی رشد ادبیات فارسی که زائیده دوران هزار ساله اخیر است و این، پادشاهان ترک بودند که با داشتن تمام معایب فرضی، با دادن صله و انعام، به توسعه زبان فارسی دری می‌پرداختند، اشاره-ای نمی‌شود، هر جا فرصتی پیش می‌آید به تحقیر این سلاطین آنهم به خاطر ایرانی (فارس!) نبودنشان می‌پردازند!

در نهایت، تاریخ نگاران هشتاد ساله اخیر ایران، ترکان آذربایجان و دیگر ترکمانی را که در مناطق استان تهران، مرکزی، اصفهان، خراسان، فارس، کرمان و دیگر مناطق ایران زندگی می‌کنند، نه ترکان اصیل، بلکه ترک‌شدگانی معرفی می‌کنند که گویا اصلیت فارسی یا تاتی داشته‌اند و به اجبار سلاطین سلجوقی ترک زبان شده‌اند! در حالیکه آنچه از حاکمیت ترکان بر ایران در طول هزار سال اخیر بر می‌آید و بیشتر منشیان و مورخین دربار این دوران هم از فارس‌زبانان بوده-اند، نشان می‌دهد که امپراتوران ترک همواره از شعرا و نویسندگان زبان فارسی دری حمایت کرده و در توسعه این زبان در مناطق مختلف ایران نقش موثر داشته‌اند، در حالیکه در دوران سامانیان عموماً گویندگان این زبان تنها در مناطق افغانستان و تاجیکستان امروزی متمرکز بوده‌اند و به همین دلیل، تا قرن هفتم هجری حتی یک بیت شعر و یا یک سطر نثر به زبان فارسی دری در استان فارس که

مرکز اصلی فارسی‌زبانان است سروده و یا نوشته نشده است!¹

در دوران حاکمیت ده قرن اخیر ترکان بر ایران، در هیچیک از صفحات تاریخ که سلاطین ترک بخواهند زبان ترکی را بر ملل و اقوام تحت حاکمیت خود تحمیل کنند و یا حتی مثل زبان فارسی دری از زبان ترکی حمایت کنند اشاره‌ای نشده است؛ از این بابت است که این امپراتوران را می‌توان حامیان پلورالیسم فرهنگی زمان خود دانست.

لذا تحمیلی نامیده شدن زبان ترکی مردم آذربایجان و دیگر ترکان ایران زائیده تفکر ناسیونالیسم افراطی دوران پهلوی است که متأسفانه هنوز هم طرفدارانی دارد!

در این کتاب سعی شده است در مورد زبان ترکی و ترکان، بخصوص ترکانی که در چارچوب کشور ایران و جمهوری آذربایجان زندگی می‌کنند و قبل از جنگ ایران و روس و معاهده گلستان و ترکمنچای سرنوشت تاریخی مشترک داشته‌اند و مناطق سکونت آنها در تاریخ طبری، بلعمی، نزهت‌القلوب حمداله مستوفی و دیگر مورخین «آذربایجان» نامیده شده است؛ با استفاده از منابع تاریخی معتبر و بی‌طرف، اطلاعات مستند و بی‌غرض در اختیار مطالعه کنندگان قرار گیرد.

امید است پنجره‌ای باشد برای دیدن گوشه‌ای از حقایق تحریف شده تاریخی در مورد ترکانی که هزاران سال است در این آب و خاک زندگی می‌کنند.

¹ - «زبان فارسی در آذربایجان» گردآوری ایرج افشار، صص ۳۸۵-۳۸۶، تهران - ۱۳۶۸ / دکتر مهدی حمیدی، بحثی درباره سعیدی، کنگره جهانی سعیدی و حافظ، شماره ۴۷، صص ۷۰-۷۱.

باشلانیش

بو کیتابین یازیلماغا تَمَل داشی، ۱۳۸۱-
جی ایلین سونلاری و ۱۳۸۲- جی ایلین ایلک
گونلری قویولدو.

اؤ ایل شوونیزم و کسروینین آذریچیلیک
ادعالارینا آلدالانلاردان، کوروش- داریوش و
آریاچیلیق افتخاری ایله یاشایانلاردان و
آذربایجانین قاراداغ بؤلگه سینده چالیشارکن
اورهیی «بنیاد افشار و نیشابور»
باغلاریندا چیرپینان بیرسینین، دؤولتی بیر
مسئولا یازدیغی مکتوبو الیمیزه دوشدو!

هله بوندان قاباق، بونلارین آغ
ساققاللاری و اوستادلاری ساییلان پرویز
ورجانویدین کئچمیش جمهور رئیس سید محمد
خاتمییه یازدیغی مکتوبدا، آذربایجان
مطبوعاتیندا افشاء اولوشدو.

او گونلردن سونرا، چيگنیمیزده اولان
وظیفه نین آغیرلیغینی داها آرتیق حیسن ائده رک
۸۵ ایل اؤنجه دن ایندییه قَدَر، یعنی رضاخان
حاکیميته گَلَن گوندن، تاریخی تحریف اولان،
شخصیتی تاپدالانان، دیلی و وارلیغی دانیلان،
گنجلری هویت بؤحرانینا دوچار اولان و
ایران آدی اولکده جمعیت باخیمیندان نسبی

اکثریتہ مالیک اولاراق حتی ابتدایی قَدَرِي
اؤز ديلينده مکتبي اولمايان تورکلرين
کئچميش تاريخي و هويي حاقدا تدقيقات
آپارماغي و بو ساحهده کيتاب حاضيرلاماغي
اؤزومه بورج سانديم.

بو ايکي ايل ياريمين عرضينده اليمدن گلن
قدر کئچميش قرنلرده يازيلان بلعمي, بيهقي,
راوندي, رشيدي و بعضي باشقا تاريخي
کيتابلارين موطالعهي ايله ياناشي موعاصر
دؤورده يازيلان تاريخي کيتابلار, حتي شونيسي
فيکيرلر ايله تورکلر عليهينه چاپ اولان
کيتابلارين موطالعهي سندن بئله واز کئچمه-
ديم.

افراطي ناسيوناليسم فيکيرلر ايله يازيلان
کيتابلارين بير چؤخ يئرلرينده آچيق- آيدين
تاريخي تحريفلري گؤروب سئدلره داياناراق
اونلارا جاواب يازديم, نهايت الينيزده اولان
کيتاب ۱۳۸۴- جو ايلين سونلارينا ياخين
حاضيرلاندي.

ايلک اؤنجه کيتابي دوغما ديليميزده يعنى
آذربايجان تورکجه سينده يازماق ايسته ديم,
لاکين ديليميزين مکتبلرده رسمي شکیلده درس
وئريلمه مهي و حتي اسلامي انقلابين غلبه-
سيندن ۲۷ ايله ياخين کئچمه سينه رغماً, آنا
ياسانين (اساس قانونون) ۱۵- جي ماده سيني
اجرا اولماسي, يعنى فارس اولمايان ديللرين
مکتبلرده تدريس اولماسي سببندن, دوغما
ديليميزده آز عده نين اوخوما ايکاني و
اوخوجولاريميزين فارس ديلينده تحصيل آلدیغيني
و بو ديلده يازيب- اوخوماغا عادت
ائتدکlerini گؤز اؤنونه آلاراق هله ليک
کيتابي فارس ديلينده يازديم.

طبيعيدير بوتون كيتابلاردا اولدوغو
كيمي بو كيتابدا، نوقصانلاردان اوزاق اولما
بيلمز، لاکين چاليشديق ايكان دايره سينده،
ادعالاريميز ساندلره دايانسين و افراط-
تفريطدن اوزاق قلاق.

آرزو ائديرم بو كيتاب آز اولموشسادا
آذربايجان ميلتي و عموميتله ايران اولكه سي
چرچيوه سينده ياشايان توركلرين ديل، تاريخ
و وارليغينين بير حيصه سيني واقعي و تحريف
اولمايش شكيلده گؤستره بيلسين.

بؤيوك عاليميميز، رحمتليك پروفئسور
زهتابينين روجي شاد اولسون دئيه اوميد
ائديرم باشقا عاليملريميز ديليميز،
تاريخيميز و وارليغيميز ساحه سينده داها
درين آراشديرمالار آپاريب يئي كيتابلار
يازيب ميلتيميزي باشقا حقيقتلرله تانيش
ائتسينلر!

بو كيتابين يازيلماسيندا منه يارديميچي
اولان حؤرمتلي قلمداش و فيكىرداشلاريم درين
سايقي و سئوگيمي بيلديرمكله ياناشي، بو
كيتابين تايپ و اصلاح ايشلريني صميميت و
حوصله ايله باشا چاتديران عزيزلريميز
«اورخون يايين ائوي» عضولرينه اؤز
تَشْكُورلرِمي بيلديرير و باشي اوجا
مِلتِميزه اوغورلار و باشاريلار آرزولاييرام!